

Het burgerforum als dé oplossing voor problemen met de representatieve democratie in Nederland? Een case-study tussen Ierland en Nederland

Scriptie Arian van der Spek, s1707884

Docent: J. Oversloot

Aantal woorden: 7753

02-06-2020

Inhoudsopgave

Inhoud

Inhoudsopgave	2
Inleiding	3
Directe democratie	3
Deliberatieve democratie	4
Burgerforum, een definitie	5
Het burgerforum: de Ierse casus	6
Het burgerforum: Nederlandse ervaringen	10
Onderzoeksvraag	11
Onderzoek	12
Methodologie	12
Specificering controlegroep	15
Literatuuronderzoek: Burgerforum als succes?	16
Data-onderzoek: vergelijking Ierland - Nederland	18
Vertrouwen in de overheid	18
Verschil stad - platteland	19
Partijpolitieke verschillen	20
Verschil in stemmen rurale en urbane gebieden	24
Analyse onderzoek	25
Conclusie en aanbevelingen	26
Literatuurlijst	28
Bijlage 1: Appendix	33

Inleiding

Directe democratie

In het in 2004 verschenen boek ‘De Staat van de Democratie, Democratie voorbij de Staat’ beschrijft Tjitske Akkerman in hoofdstuk 13 de problemen met democratische representativiteit en democratische verantwoordelijkheid binnen de Nederlandse samenleving. Samengevat is haar punt dat de representativiteit van de verkozen overheid tekort schiet, door politieke partijen die niet functioneren als representatief orgaan (Akkerman, 2004, p. 287) en dat de verantwoording van deze partijen te wensen over laat (Akkerman, 2004, pp. 288-290). Als oplossing voor dit probleem ziet zij een meer directe, epistemische democratie (Akkerman, 2004).

Dat deze constatering niet op zichzelf staat, blijkt uit de staatsrapporten over dit onderwerp die over de tijd heen zijn verschenen. Deze rapporten worden opgesteld door een staatscommissie, die daarin prangende vraagstukken behandelen, onder andere over de staat van de democratie in zijn functioneren. Zo is er in de geschiedenis van ons land al verscheidene keren een beroep gedaan op zo’n staatscommissie die een grondwetswijziging onderzoeken (Parlement.com).

Verschillende staatscommissies hebben onderzoek gedaan naar de relatie tussen kiezers en het beleid wat wordt gemaakt door ministers, zie bijvoorbeeld de rapporten van de commissies Remkes (2017-2018), Biesheuvel (1982-1985) en Cals-Donner (1967-1971).

Al deze commissies die hierboven zijn genoemd hebben onderzoek gedaan naar het functioneren van de parlementaire democratie in Nederland. Daarbij is gekeken of het huidige systeem goed functioneert, en wat er wellicht verbetermogelijkheden zouden kunnen zijn. Zo adviseerde het rapport Remkes dat een bindend correctief referendum nodig zou moeten zijn binnen ons parlementaire stelsel, om de legitimiteit van dit stelsel te versterken (Rapport commissie-Remkes, 2018, pp. 135-155).

De vraag om een meer directe democratie is een veelgehoorde in niet alleen Nederland, maar in veel landen. Veel burgers voelen zich weinig tot niet betrokken bij het besluitvormingsproces in de meeste democratieën. Daarnaast is er in veel staten volgens Altman sprake van “[...] *emergence of public disaffection, weak rule of law, the corruption (both real and assumed) of elected officials, an increasing gap between the rich and the poor, a lack of accountability and transparency, and the continuous marginalization of important groups in society, among other factors*” (Altman, 2010, p. 32). Altman schrijft in zijn boek dat mogelijke oplossingen van dit soort problemen te vinden zijn in instrumenten die

te vinden zijn binnen de directe democratie. Sommige staten zijn zodoende, al dan niet onder druk van de publieke opinie, op zoek naar mogelijkheden om de democratie in hun staat directer te maken.

Deliberatieve democratie

De deliberatieve democratie wordt gezien als een van de manieren waarop de representatieve democratie meer aansluiting krijgt bij de burgers van de staat. Het is een ideaaltype voor hoe de democratie binnen staten zou moeten functioneren. Bächtiger et al. (2018) definiëren deliberatieve democratie als “[...] *any practice of democracy that gives deliberation a central place*” (Bächtiger et al., 2018, p. 2). Centraal bij deze uitgangspositie staat het idee van wederzijds respect naar elkaar (Dahl, 1989; Gutmann & Thompson, 1996). Volgens Bächtiger et al. (2018) is deliberatieve democratie bij uitstek de manier om dit voor elkaar te krijgen. Wat wordt er dan verstaan onder deliberatie, buiten wederzijds respect? Hiervoor zijn verschillende factoren van belang, die uiteengezet zijn in figuur 1.

**Figuur 1. De criteria voor
deliberatieve democratie**

- Respect
- Afwezigheid van machtsverhoudingen
- Gelijkheid
- Redelijkheid
- Consensus-gericht
- Gericht op het algemene belang
- Openbaarheid
- Aansprakelijkheid
- Oprechtheid

Figuur 1. Criteria voor deliberatieve democratie. Bron: Bächtiger et al., 2018, p. 4. Noot: volgens Bächtiger et al. kunnen deze criteria over verloop van tijd uitgebreid worden, als wetenschappers vorderingen maken met het testen van deliberatieve principes.

Als er sprake is van deze criteria binnen een democratie of instrumenten binnen een democratie, kunnen zij als ‘deliberatief’ worden beschouwd.

Er zijn verschillende instrumenten om ervoor te zorgen dat het deliberatieve aspect een centrale plaats krijgt in de democratie van een land. Sommigen van deze instrumenten zijn gebaseerd op de directe

democratie, waarbij iedere burger in een samenleving iets te zeggen heeft over een bepaald beleidsonderwerp, bijvoorbeeld binnen verschillende Zwitserse kantons. Anderen gaan over deliberatie tussen vertegenwoordigers van mensen, zoals in veel representatieve democratieën gebeurt. In deze scriptie zal voornamelijk gekeken worden naar één van de instrumenten die binnen de directe vormen van democratie geschaard kan worden.

Voorbeelden van dit soort instrumenten zijn bijvoorbeeld een referendum, waar de bevolking over wetten stemt in plaats van de wetgevende macht. Het nadeel van referenda is wel dat zij niet voldoen aan alle eisen die een deliberatief democratisch element vereist: er is bijvoorbeeld geen richtinggeving voor consensus (ieder mens stemt immers voor zichzelf), en van openbaarheid of transparantie is zodoende ook geen sprake. Een ander voorbeeld van directe democratie is het burgerforum. Onder andere in Ierland wordt deze vorm van directe democratie door sommige wetenschappers gezien als goed functionerend en een mogelijke oplossing voor de problemen die de representatieve democratie kunnen hebben (Farell et al., 2013, p. 110-111; Farell, 2013, p. 12).

Allereerst is het van belang om te weten waar het idee van het burgerforum vandaan komt en wat de specifieke eigenschappen zijn van dit instrument.

Burgerforum, een definitie

Het idee van directe democratie vindt zijn grondslag in het oude Athene. De *Ekklesia* was de volksvergadering van de oude Atheners, waarbij iedere volwassen man die burger was van Athene mocht aanschuiven om zijn mening te geven over te nemen besluiten (Ober, 1989). Sinds de oude Grieken zijn er meer gevallen bekend van directe democratie, maar deze zijn enkel mogelijk om op kleine schaal toe te passen. In huidige democratieën kan er geen sprake meer zijn van directe democratie als bij de oude Atheners, simpelweg vanwege de veel te grote hoeveelheid van het aantal stemgerechtigden.

Het burgerforum in zijn huidige hoedanigheid valt qua idee onder andere terug te leiden op het idee van *the Wisdom of the Crowds* (Ten Heuvelhof & Van Twist, 2007, p. 15-18; Surcowiecki, 2005). Dit houdt in dat massa's vaak goed feiten in kunnen schatten door het gemiddelde van alle meningen te nemen. Daarnaast is volgens Surcowiecki de massa als geheel intelligenter dan individuele slimme leden van deze massa. Op basis van deze constatering is de verwachting dat bij een burgerforum, waarbij een willekeurig gekozen groep uit de massa samenkomen, de *wisdom* wel moet liggen.

Een andere veelgehoorde reden voor experimenteren met burgerfora is de assumptie dat burgerfora ervoor zorgen dat de deliberatie weer terugkomt binnen de democratische staat: in het Ierse experiment ligt de nadruk op veel van de deliberatieve criteria zoals te zien in figuur 1. (zie bijvoorbeeld het rapport over de Constitutional Convention, pp. 4-5).

Binnen een democratie wordt nooit gekozen om de hele massa samen te brengen, aangezien dit technische problemen op zal leveren: er zijn teveel mensen in de meeste democratieën om iedereen in het besluitvormingsproces te betrekken. Daarom is het zo belangrijk dat bij een burgerforum de loting willekeurig gebeurt, om zo toch een volledige representatie van de massa te krijgen. Vaak wordt voor de werkbaarheid van burgerfora in de praktijk gekozen voor een groep mensen ter grootte van circa 100 tot 180 mensen, zodat deliberatie mogelijk is. Deze aantallen komen van de bekendste voorbeelden van het burgerfora, zoals gehouden in Canada (in British Columbia & Ontario), Ierland en Nederland (Flinders et al., 2016, pp. 8-9).

Naast deze hierboven beschreven landen beginnen steeds meer landen aan experimenten met het burgerforum. Zo heeft onder andere Frankrijk recent een burgerforum ingesteld om de burgers mee te laten denken over de klimaatcrisis (Vermaas, 2019). Ook Portugal heeft geëxperimenteerd met een burgerforum (al zij het niet in de traditionele zin waarbij mensen worden geselecteerd vanuit de gehele populatie), waarbij in 2014 150 jongeren uit het land werden gevraagd om over onderwerpen aangaande de Europese Unie te delibereren (Europees Parlement, 2014). Ook het Verenigd Koninkrijk komt met een burgerforum, met als thema klimaatverandering (Climate Assembly UK). Daarnaast laat de Ierse organisatie en mede-initiatoren van het burgerforum in Ierland, We the Citizens, weten dat er vanuit de hele wereld verzoeken komen om het idee uit te leggen voor mogelijke experimenten met het instituut in het eigen land (We the Citizens).

Het burgerforum: de Ierse casus

In Ierland was er sprake van de hierboven door Altman genoemde pijnpunten voor de democratie. Na de financiële crisis van 2008 was het vertrouwen van de Ierse burger in de Ierse overheid sterk gedaald (zie o.a. O'Sullivan et al., 2014). Fianna Fáil, de partij die al 60 van de laatste 80 jaar in de regering had gezeten, werd samen met de Green Party politiek gestraft voor de economische tegenslagen die het gevolg waren van de mondiale economische crisis.¹ De verkiezingen van 2011 werden gewonnen door Fine Gael,

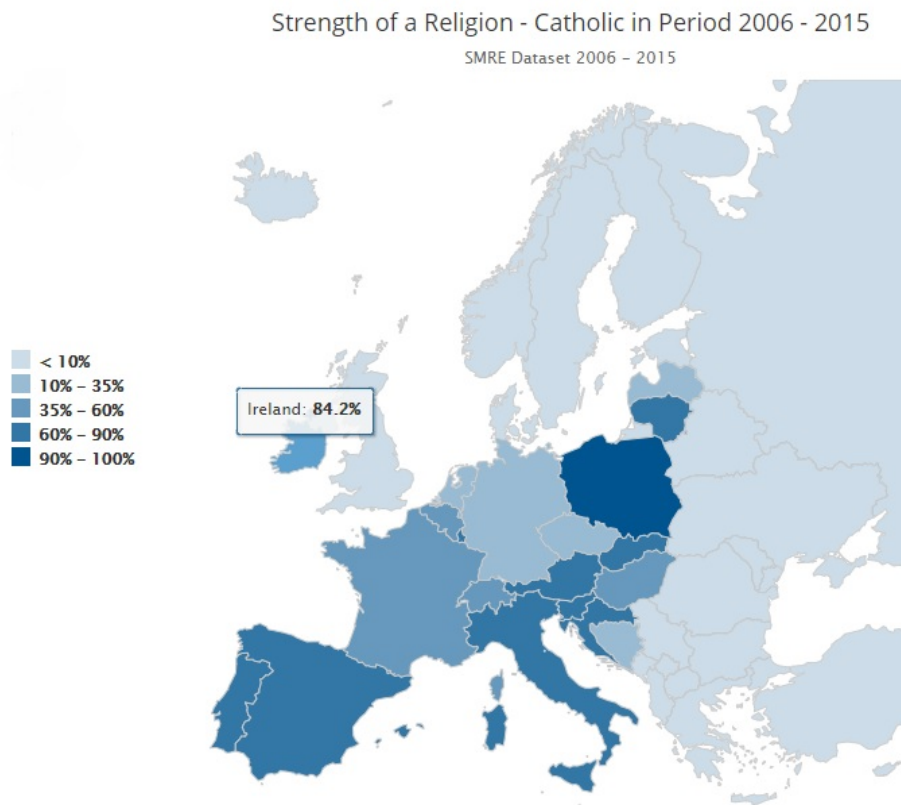
¹ Economische voorspoed wordt door kiezers meestal beloofd met vertrouwen in de politieke instituten, terwijl economische tegenspoed vaak afrekening van politieke instituten betekent (Roth et al., 2011, p. 15).

die een coalitie vormden met Labour, waarbij Enda Kenny van Fine Gael de nieuwe ‘Taoiseach’ (minister-president) van Ierland werd.

De economische en politieke crisis was niet onopgemerkt gebleven door de Ierse partijen. Zo was in een groot deel van de partijprogramma’s van de Ierse partijen politieke hervormingen een dominant thema (Suiter & Farrell, 2011, p. 35). Een van deze hervormingen die werden beloofd was de Constitutional Convention, waarbij willekeurig gekozen mensen uit de Ierse samenleving in samenwerking met parlementsleden een 100-koppig orgaan vormden waarbij er gedelibereerd zou worden over eventuele wijzigingen in de grondwet, zoals bijvoorbeeld de abortuswetgeving, of *same-sex marriage*.

Het is niet voor niets dat deze onderwerpen gevoelig liggen binnen de Ierse samenleving. Wetgeving aangaande abortus viel lange tijd niet te realiseren binnen de Ierse wetgeving.

Wat terug te zien valt in data aangaande abortuswetgeving binnen Europa is dat landen met een katholieke achtergrond een strenger beleid hanteren jegens deze abortuswetgeving (Minkenberg, 2002, pp. 243-244). Ierland is een van de meest katholieke landen van Europa. Data van SMRE laat zien dat Ierland, als het aankomt op de voorkeur voor mensen voor een religie, een rating heeft van 84,2% voor katholiek. Zie figuur 2&3.

Figuur 2. Percentage katholieken per land in Europa. Bron: SMRE Dataset.

Ireland Census 2011 - Religious Affiliation in Period 2006 - 2015

Catholic	84,2%
Protestant	3,8%
Orthodox	1,0%
Other Christian	1,4%
Jew	0,0%
Muslim	1,1%
No religious affiliation	6,1%
Others	2,5%

Figuur 3. Religieuze voorkeuren Ierland, in de periode 2006-2015. Bron: SMRE Dataset.

De invloed van het katholicisme is terug te zien in de manier waarop er met wetgeving rondom religieus gevoelig liggende thema's is omgegaan. De wetgeving rondom abortus is een goed voorbeeld wat de moeilijkheden voor de wetgeving illustreert. In de eerste constitutie na het onafhankelijk worden van Groot-Brittannië werd opgenomen dat abortus verboden was (Mercurio, 2003, p. 143), en dit bleef het geval tot het referendum naar aanleiding van aanbevelingen van de Citizens Assembly. Met de jaren die verstreken werd de roep om legalisering van abortus steeds sterker. Een bekend voorbeeld is dat in 1992 een veertienjarig meisje werd verkracht door haar vriendin's vader en daarvan zwanger werd. Het meisje was met haar ouders naar Engeland gevlogen om een abortus te laten uitvoeren omdat dit in Ierland niet mogelijk was, maar werd gedwongen terug te vliegen naar Ierland, vanwege een amendement op de abortuswet in 1983 waarin het recht op leven van een foetus werd gegarandeerd (Weinstein, 1993, p. 166). Dit zorgde voor een golf van verontwaardiging binnen zowel de Ierse bevolking als internationale opinie, waarna de overheid aankondigde om een nieuw referendum te houden aangaande versoepeling van de abortuswetgeving. Uiteindelijk kwamen er drie referenda, die gingen over het toestaan van reizen voor een abortus, het toestaan van het inwinnen van informatie omtrent een abortusbehandeling en het recht op leven (Sinnott et al., 1995, p. 219). De uitslagen van de referenda waren een *Yes* op de eerste twee referenda, en een *No* op de derde, wat betekende dat de abortuswetgeving iets versoepelde op het gebied van reizen om een abortus te plegen, maar dat abortus binnen Ierland nog steeds verboden was. Ondanks interne druk en druk vanuit organisaties als de Europese Unie (Weinstein, 1993) wilde de Ierse politiek zich niet branden aan een versoepeling van het abortusbeleid (Buckley & McGing, 2011, p. 232-234).

Een van de redenen waarom vernieuwde abortuswetgeving niet goed mogelijk was in de voorgaande jaren, was de scheiding tussen platteland en de stad. Deze verschillen zorgde over onderwerpen zoals abortus voor een tweedeling in de maatschappij waar de politiek niet tot een compromis kon komen.

Lipset en Rokkan (1967) kwamen op met de theorie van de *cleavages*: scheidslijnen binnen de maatschappij die verklaren waarom mensen op een bepaalde manier stemmen. Een van de scheidslijnen die zij voorleggen, is die tussen stedelijke gebieden en het platteland (Lipset & Rokkan, 1967). Ierland is een van de landen met de grootste plattelandsbevolking binnen Europa (Knutsen, 2018, p. 64). Uit stemgedrag over de abortus-referenda blijkt dat hier een sterke scheiding te zien is tussen het platteland en de stad (Kissane, 2003, p. 73; Field, 2018, p. 612). Van oudsher zijn de meeste Ieren katholiek, op zowel het platteland als in de stad. Wel is er een verandering zichtbaar in het aantal religieuze mensen in de stad: sinds de economische vooruitgang identificeren burgers in de stad zich minder met de katholieke kerk (Ian et al, 2013, p. 164). Dit zou een verklaring kunnen zijn waarom wetgeving rondom bijvoorbeeld abortus voor een tweedeling zorgt binnen de Ierse samenleving, daar waar abortus altijd gevoelig heeft gelegen bij christelijke groeperingen.

Naast de scheiding tussen stad en platteland, is de dominante positie van Fianna Fáil binnen de Ierse politiek ook een oorzaak voor de wetgeving aangaande abortus. Zij stemden als enige partij *No* tijdens het referendum in 1992 (Sinnott et al., 1995, p. 208). De dominante positie van Fianna Fáil heeft ervoor gezorgd dat het creëren van een meerderheidscoalitie in Ierland vaak lastig bleek, over de jaren heen hebben zij vaak als enige partij de regering gevormd (Laver, 1992, pp. 55-57).

Eén van zaken die als successen van de implementatie van het burgerforum in Ierland wordt beschouwd is de totstandkoming van consensus als het gaat over wetgeving op het gebied van abortus, terwijl dit voor lange tijd als onmogelijk werd beschouwd. Omdat de gehele bevolking werd gerepresenteerd binnen het burgerforum, en omdat iedereen zijn of haar mening mocht uiten en veranderen, werd de uiteindelijke wet die abortus legaal maakte ingestemd met 66,4% van de stemmen, een van de hoogste uitslagen ooit in een referendum binnen Ierland (Suiter, 2018).

Het ontstaan van het burgerforum in Ierland kwam tot stand toen, zoals hierboven al beschreven, de overheid beloofde te experimenteren met instrumenten die vallen binnen de directe democratie. Buiten de overheid was de inmenging van een groep wetenschappers onder de naam *We the Citizens* van belang voor het ontstaan van het *Citizens' Assembly*. Het doel van de oprichting van *We the Citizens* was zoeken naar een manier om de burgers van Ierland meer te betrekken in het democratisch proces (wethecitizens.ie). Als eerste resultaat werd er in 2011 een pilotversie van een burgerforum gehouden om te zien wat de mogelijkheden van dit middel waren om de bevolking beter te betrekken bij het politieke proces. Na een positief beoordeelde uitkomst (zie Farell et al., 2013, pp. 110-111) werden de bevindingen

gedeeld met de Ierse politiek. Zij besloten zodoende in 2012 om in samenwerking met We the Citizens de Constitutional Convention te organiseren.

In Ierland is zodoende onderzocht naar de mogelijkheden voor een burgerforum, met een aantal uitvoeringen tot gevolg. Daarbij is gekeken naar het probleem van steeds grotere afstand tussen burger en politiek en of het burgerforum dit (gedeeltelijk) op zou kunnen lossen. Er is in de Ierse situatie sprake van een selectie van 100 personen, waarvan 66 personen vanuit het hele land door middel van loting worden aangewezen, 33 personen vanuit het Ierse parlement worden gekozen, en één voorzitter wordt aangesteld. De participanten in een burgerforum overleggen met elkaar over een bepaalde casus, en stellen dan een gezamenlijk rapport op, als aanbeveling aan de overheid.

Het burgerforum: Nederlandse ervaringen

Nederland heeft in haar verleden net als vele andere landen geëxperimenteerd met het idee van een burgerforum. In 2006 werd het Burgerforum Kiesstelsel ingestemd, waarin 140 willekeurig gekozen mensen onder voorzitterschap van Jacobine Geel de opdracht kregen om uit te zoeken wat het beste kiessysteem voor de Tweede Kamerverkiezingen zou moeten zijn. De aanbevelingen die hieruit voort kwamen (onder andere het persoonlijk mandaat voor kandidaten op de kieslijst door de drempel te verwijderen en andere verdeling van de restzetels) werden niet opgevolgd door het Kabinet Balkenende IV (Parlement.com).

Naast dit landelijke burgerforum, is er op gemeentelijk niveau ook sprake van burgerfora in Nederland. De organisatie G1000 heeft op het moment van schrijven 26 burgertoppen georganiseerd, waarbij 1000 burgers met elkaar spreken over wat zij belangrijk vinden. Deze deelnemers komen tot stand door loting met het streven naar een zo representatief mogelijke demografische samenstelling (G1000a). Binnen deze burgertoppen gaat het over zaken die de deelnemers zelf op de agenda mogen zetten, en is het bedoeld “[...] om de gemeenschap (inwoners, werkgevers) directe invloed op de beleids- en besluitvorming van de overheid te geven” (G1000a).

Nederland heeft zodoende ervaring met het organiseren van burgerfora. Op gemeentelijk niveau gebeurt dit nog steeds, maar op nationaal niveau heeft het burgerforum niet kunnen overtuigen van zijn waarde.

Onderzoeksvraag

Gekeken naar de uitvoering van het burgerforum in Ierland, en de roep tot een vernieuwing van de democratie binnen Nederland, leidt dit tot de volgende onderzoeksvraag:

Is het burgerforum zoals toegepast in Ierland relevant voor de oplossing van Nederlandse problemen met de representatieve democratie?

Deze onderzoeksvraag zal worden behandeld door het beantwoorden van verschillende deelvragen. Specifiek wordt er gekeken of de claims van succes als het over het Ierse burgerforum gaat, terecht zijn. De eerste deelvraag is zodoende:

Is het burgerforum in Ierland op basis van de praktijk en deliberatieve criteria van democratie als succesvol te bestempelen?

Daarnaast zal het vertrouwen van de Ierse burger in hun overheid vergeleken worden met het vertrouwen van de Nederlandse burger in hun overheid, om te onderzoeken of één van de hoofdfactoren voor het ontstaan van het burgerforum ook voor de Nederlandse casus geldt.

In hoeverre verschillen Ierland en Nederland in het vertrouwen in de nationale overheid?

Ten slotte zullen verschillen tussen platteland en stad worden onderzocht. Ierland is van oudsher een sterk verdeeld land, waardoor bepaalde punten als abortus lastig tot wetgeving gemaakt kunnen worden. Zaak is om te kijken of de verschillen tussen stad en platteland zich uiten in stemgedrag, de eerste graadmeter als het aankomt op het meten van politieke voorkeuren. In een gepolariseerd land is wetgeving moeilijker te implementeren. Maar geldt dit ook voor Nederland? De deelvraag die hieruit voortkomt luidt als volgt:

Is het verschil tussen stad en platteland in Ierland en Nederland gelijk?

In dit onderzoek zal een poging worden gedaan om op deze vragen een antwoord te geven.

Onderzoek

In dit onderzoek wordt gekeken naar het burgerforum binnen Ierland en of dit instrument gezien kan worden als een succesvol deliberatief instrument. Omdat Nederland over de jaren heen ook uitdagingen voor de democratie heeft gekend, zal hierna worden onderzocht of de Nederlandse en Ierse situatie te vergelijken valt als het aankomt op de invoering van het burgerforum.

Methodologie

De studie die zal worden uitgevoerd is enerzijds kwalitatief, waar er wordt onderzocht of het burgerforum in Ierland als succesvol bestempeld kan worden: de praktische uitvoering en de deliberatieve componenten. Aangezien de initiatiefnemers, onderzoekers en het Ierse volk de uitvoering van het burgerforum als succesvol bestempelen, vloeit hier de volgende hypothese uit:

Hypothese 1: Het burgerforum kan als succesvol worden gezien in de Ierse uitvoering, zowel praktisch als getoetst aan deliberatieve criteria.

Daarnaast is er een kwantitatief element van de studie, om te onderzoeken of het vertrouwen in de overheid in Ierland en Nederland gelijk ligt en of er binnen Ierland en Nederland verschillen bestaan tussen stemgedrag in urbane en rurale gebieden. Er is gebruik gemaakt van deskresearch, door verschillende datasets en literatuur te gebruiken.

De eerste oorzaak voor het ontstaan van het burgerforum in Ierland, is het lage vertrouwen van de burgers in de overheid. Omdat er wordt vergeleken met de Nederlandse casus om te zien of daar dezelfde voorwaarden gelden, luidt de hypothese als volgt:

Hypothese 2: Het vertrouwen van de Nederlandse en Ierse burgers in hun overheden verschilt niet significant.

De tweede oorzaak die heeft geleid tot het ontstaan van het burgerforum in Ierland, is de polarisatie van de politiek, veroorzaakt door het verschil tussen stad en platteland. Omdat onderzocht wordt of dezelfde situatie als destijds in Ierland ook in Nederland geldt, wordt de volgende hypothese geformuleerd:

Hypothese 3. Er is geen significant verschil in de relatie tussen platteland en stad binnen Nederland in vergelijking met Ierland.

Omdat deze hypothese meerdere vragen moet beantwoorden, zal deze worden opgedeeld in de volgende deelhypotheses:

Hypothese 3a. Er is geen significant verschil in het niveau van urbanisatie in Nederland in vergelijking met Ierland.

Hypothese 3b. Er is geen significant verschil in de verdeling van urbanisatie in NUTS-3 regio's in Nederland in vergelijking met Ierland.

Een oorzaak voor het tot wetgeving maken van lastige kwesties, valt voor een deel te verklaren door de sterke positie van Fianna Fáil. Hieruit volgt de volgende hypothese:

Hypothese 4. Ierland heeft een sterker gepolariseerde overheid in vergelijking met Nederland op basis van partijen die aan de macht zijn.

Ten slotte zal gekeken worden naar het verschil tussen regio's aan de hand van stemgedrag, om te zien of er daadwerkelijk sprake is van een gepolariseerde positie bij een sterkere scheiding tussen stad en platteland. De hypothese die hieruit volgt is de volgende:

Hypothese 4. Een grotere scheiding tussen stad en platteland zorgt voor een significant verschil in stemgedrag per soort regio.

Om het vertrouwen in de overheid te onderzoeken is gebruik gemaakt van een dataset van de Eurobarometer. Dit is een halfjaarlijks afgenomen vragenlijst bij deelnemers uit de hele Europese Unie. Het voordeel van het gebruiken van deze dataset, is dat over langere periodes dezelfde vragen aan inwoners van landen die lid zijn van de Europese Unie zijn gesteld, zodat vergelijking mogelijk is.

Voor het onderzoek naar de urbanisatiegraad is ook gebruik gemaakt van een dataset van Eurostat, evenals het onderzoek naar urbanisatieniveau per NUTS-3 regio. NUTS-3 regio's zijn een meeteenheid van Eurostat, waarbij landen worden opgedeeld in regio's die onderling met elkaar te vergelijken zijn. Een NUTS-3 regio moet tussen de 150.000 en 800.000 inwoners hebben, bepaald in Verordening (EG) 1059/2003 (PbEU, 2003, L154/3)². Op basis van het aantal inwoners per vierkante kilometer, wordt gedefinieerd of een regio voornamelijk urbaan, gemiddeld, of voornamelijk ruraal is (ec.europa.eu). De lijst met classificering van de regio's staat in de appendix. In dit onderzoek is gekeken naar de hoogte van het urbanisatieniveau in Ierland en Nederland, met als doel om verschillen tussen de twee landen te duiden. Er is gekozen om de afgelopen veertien jaar te onderzoeken, omdat in deze periode de experimenten begonnen met burgerfora³.

Voor het onderzoek naar verschillen in stemgedrag op landelijk niveau, is een dataset van het CPDS geraadpleegd. Dit is een onderzoeksteam van de Universiteit in Zürich, die een dataset hebben gecreëerd voor longitudinaal onderzoek naar stemgedrag van inwoners van staten, en van afgelopen regeringsformaties binnen deze staten (CPDS Data). Daarnaast gebruikt deze dataset een typologie voor partijstromingen, te verdelen in links, rechts en centrum. Ondanks dat deze verdeling, alhoewel nog steeds veelvuldig gebruikt, niet altijd recht doet aan de complexere situaties binnen landen (Otjes, 2017), laat het wel verschillen in stemgedrag per land of regio zien. Het doel van dit onderzoek is niet om de verschillen tussen rechtse en linkse stemmers per land bloot te leggen, maar vaststellen dat er een verschil in stemgedrag bestaat tussen urbane en rurale gebieden. Zodoende is de links-rechtsverdeling relevant, omdat het meten hiervan inhoudelijks niets laat zien, maar wél trends kan aangeven in stemgedrag of regeringsvorming. Om te onderzoeken hoe 'versplinterd' de politieke situatie van Ierland in vergelijking met Nederland is, is gekeken naar de partijstromingen die in de regering zetelen, om te zien of er een politieke stroming dominant is in een van de landen. In eerste instantie zou een Chi-kwadraattoets voor deze test het meest geschikt zijn, maar na uitvoering bleek dat in 50% van de cellen de waarde minder dan 5 was. Zodoende is overgegaan op de Fisher's Exact test.

Ten slotte is er gebruik gemaakt van de urbanisatiegraad per NUTS-3 regio, die is vastgesteld door Eurostat. Deze zijn vergeleken met percentages stemmen per parlementaire verkiezing over de periode 1992-2018, verkregen van de European Election Database, een project van de Europese Unie in

² Verordening (EG) Nr. 1059/2003 van het Europees Parlement en de Raad van 26 mei 2003 betreffende de opstelling van een gemeenschappelijke nomenclatuur van territoriale eenheden voor de statistiek (NUTS). Geraadpleegd van: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R1059&from=NL>.

³ Het eerste burgerforum op nationaal niveau in een staat binnen de Europese Unie was in 2006, het Burgerforum Kiesstelsel in Nederland.

samenwerking met het Norwegian Centre for Research Data (NSD). Zij hebben de percentages stemmen op partijen per Europees land naast elkaar gezet, zodat deze data geschikt wordt voor onderzoek (NSD.no). Hierbij is niet gebruik gemaakt van elke politieke partij, niet alle partijen die worden meegenomen in de EED hebben elke verkiezing meegedaan, of hebben een te marginale uitkomst bij verkiezingen, gedefinieerd als gemiddeld onder de 2%. Daarnaast is de PVV in Nederland een partij die niet onder het label links, rechts of centrum geplaatst kan worden. Zodoende is deze partij ook buiten beschouwing gelaten. Een tweede noot is dat de uitslagen van verkiezingen per regio staan gedefinieerd in NUTS-2 regio's, in tegenstelling tot de NUTS-3 regio's die hierboven staan beschreven. Dit zorgt ervoor dat de scheiding tussen urbane en rurale gebieden minder goed vast te stellen valt. Daarnaast is de situatie in België zo dat er een tweedeling tussen Waalse en Vlaamse partijen bestaat, waardoor de verschillen in stemgedrag tussen rurale en urbane gebieden minder sterk onderzocht kunnen worden. Deze test is zodoende meer een indicator dan een relevant experiment, en is onder voorbehoud opgenomen om duiding te geven. In de appendix is de verdeling van regio's uiteengezet.

De data in de scriptie is in SPSS ingevoerd, en met behulp van dit programma zijn de testen uitgevoerd. In de appendix staan de geclassificeerde variabelen.

In deze scriptie zal gebruikt gemaakt worden van een case-study design. Er is voor dit design gekozen, omdat de onderzoeksvraag slechts twee casussen onderzoekt, te weten Ierland en Nederland. Hypothese een beslaat enkel de Ierse situatie, in de te onderzoeken hypothesen twee en drie zal de vergelijking tussen Ierland en Nederland worden gemaakt. Daarnaast zal België als controlegroep gebruikt worden, om te kunnen verifiëren dat de vergelijkingen tussen Nederland en Ierland niet op zichzelf staan.

Specificering controlegroep

Het doel van de controlegroep binnen deze studie, is om ervoor te zorgen dat de resultaten die vanuit de Ierse of Nederlandse casus komen, niet op zichzelf staan. De controlegroep is er om te kijken of bepaalde situaties in dit land er op dezelfde manier als in Ierland reden is gegeven om een burgerforum te organiseren, zodat als dit ook voor de Nederlandse casus geldt, er een argument van gemaakt kan worden. Er is gekozen voor België als controlegroep omdat zij, net als Ierland en Nederland, een nationaal burgerforum hebben georganiseerd in de vorm van de G1000. Dit was een burgerforum wat in 2011 van start ging, en met 704 deelnemers over door hen aan te dragen onderwerpen overlegde. Uiteindelijk besprak het forum onderwerpen die vooral hun oorsprong vonden in de vraag over hoe werk verdeeld zou moeten worden (G1000b). De opzet van de G1000 in België lijkt sterk op de regionale G1000 die in verschillende Nederlandse gemeenten wordt gehouden. De onderzoeksrapporten en aanbevelingen van de G1000 in België hebben, net als in Ierland en Nederland, geen bindend mandaat voor de politiek, maar is

louter adviserend. Daarnaast heeft België, net als Nederland en Ierland, problemen met de representatieve democratie. Het is in België lastig gebleken om een bestuurscoalitie te vormen, met als meest duidende voorbeeld de periode van 541 dagen zonder overheid (Caluwaerts et al., 2016, p. 2). In tegenstelling tot Nederland is het experiment met het burgerforum op nationaal niveau nog niet klaar (G1000b)⁴.

Onderzoekers zijn bezig met onderzoeken hoe de resultaten zijn van het burgerforum en er zijn plannen om dit initiatief een groter gevolg te geven binnen het politieke domein.

Daarnaast is België een Europees land en is het net als Nederland en Ierland onderdeel van de Europese Unie. Het verschil tussen de G1000 in België en het Citizen Assembly in Ierland is de schaalgrootte van deelnemers, en de lengte: de G1000 duurt slechts een dag, waar het Citizen Assembly 18 maanden in beslag neemt.

Literatuuronderzoek: Burgerforum als succes?

Maar is het burgerforum zoals in Ierland geïmplementeerd wel zo'n groot succes als sommige wetenschappers (bijvoorbeeld Farell et al., 2013, pp. 110-111; Suiter et al., 2016) en initiatiefgroepen als We the Citizens (nationaal niveau) en G1000 Nederland (regionaal niveau) beweren? In dit hoofdstuk zal hierbij worden stilgestaan. De voor- en nadelen zullen naast elkaar worden gelegd en er zal gekeken worden of er een verschil is tussen nationale burgerfora en regionale varianten.

De resultaten die geboekt zijn bij referenda voor same-sex marriage en abortus naar aanleiding van aanbevelingen door de Citizen Assemblies, zorgen voor veel positieve geluiden rondom het gebruik van burgerfora. Lousie Caldwell, een deelnemer aan het forum, vertelde in The Guardian dat ze zich gehoord voelde, dat lastige kwesties ineens bespreekbaar waren en dat ze het gevoel had bij te dragen aan de wetgeving, waar dat voor deelname niet het geval was. Ze ziet in het burgerforum een oplossing voor lastige kwesties als de Brexit (Caldwell, 2019). Wetenschappers die verbonden zijn aan We the Citizens, bijvoorbeeld de eerder aangehaalde David Farell en Jane Suiter, zijn ook positief. Farell et al. (2019) noemen het Ierse voorbeeld 'baanbrekend', en zien in het forum een middel om referenda te voorzien van deliberatie (Farell et al., 2019, p. 120).

Cahillane stelt ook vast dat het burgerforum wereldwijd wordt gezien als een succes, maar dat dit vooral komt door het achtste amendement, de herziening van de abortuswet. Daarnaast is het nog maar de vraag

⁴ De Nederlandse G1000 op gemeentelijk niveau wordt nog steeds gehouden, maar sinds het Burgerforum Kiesstelsel in 2006 zijn er op nationaal niveau geen burgerfora meer georganiseerd, en zijn er ook geen plannen voor.

of het burgerforum ervoor heeft gezorgd dat ‘Yes’ de uitslag van het referendum werd, uit onderzoeken blijkt dat de mening van de Ierse bevolking al richting ‘pro’ bewoog voor het burgerforum (Cahillane, 2020, p. 99).

Ook de manier waarop de kandidaten zijn gekozen zorgde voor kritiek. Zo was er voor de Conventional Constitution van 2012 een echtpaar verkozen, en mensen die bij elkaar in de omgeving woonden, terwijl bij een willekeurige verdeling daar eigenlijk geen sprake van kan zijn (Sheahan, 2013). Een volgend probleem wat aan de kaak wordt gesteld, is het feit dat deelnemers aan burgerfora eerst worden ingelicht over bepaalde lastige materie, waarvan zij zelf vanuit huis geen ervaring hebben. De vraag die dit opwerpt is natuurlijk: door wie worden de deelnemers onderwezen, hoe neutraal is dit eigenlijk? Carolan (2014) stipt dit probleem aan. Hij noemt de rol van experts binnen het burgerforum ‘leidend’, en stelt vast dat zij een te grote rol spelen in het proces van het burgerforum. Hij ziet voornamelijk de transparantie van de informatie die experts overbrengen als problematisch (Carolan, 2014, p. 747).

Naast deze kritiek is een veelgehoord argument dat het burgerforum door de Ierse staat wordt gebruikt om zo hun eigen politieke zin door te drijven. Cahillane merkt op dat Ierse politici gebruik maken van het burgerforum om zo lastige wetgevingsstukken uit te kunnen stellen. Als voorbeeld noemt hij ‘the woman in the home provision’. De Conventie had aangeraden deze voorziening af te schaffen, maar de overheid wilde eerst kijken naar mogelijkheden van aanpassing of verplaatsing. Omdat de overheid er niet uitkwam, werd het onderwerp naar een volgend burgerforum verplaatst (Cahillane, 2020, p. 99-100).

Naast de praktische uitvoering, is het relevant om te zien of aan de voorwaarden voor deliberatie (zie figuur 1) is voldaan. De organisatie van het burgerforum geeft aan dat de criteria voor deliberatie bij het burgerforum aan de basis staan van het uitvoeren (Citizen Assembly). De criteria respect, gelijkheid, redelijkheid, openbaarheid, het algemeen voorop staan en consensus-gerichtheid zijn allen behaald. Alle participanten kregen evenveel spreektijd, moesten met respect met elkaar omgaan, er werd gezocht naar consensus. Daarnaast waren alle bijeenkomsten online te volgen en de discussies werden op basis van redelijkheid gevoerd met als doel het gedeelde belang van alle participanten zo goed mogelijk te verwezenlijken (Convention on the Institution, 2014, pp. 4-5). De eerder aangedragen kritiek op eventuele machtsverhoudingen is wel een terechte. In het Ierse burgerforum zijn immers 33 politici als participant aanwezig, die logischerwijs meer kennis hebben van de te onderzoeken materie. Daarbij kan ook gestuit worden op punten als aansprakelijkheid: wie kan er voor de uitkomsten verantwoordelijk worden gehouden? De participanten hebben immers geen aansprakelijkheid-plicht aan de Ierse bevolking, op de

verkozen politici na. Daarnaast is nog maar de vraag of de participanten volledig oprecht hun plek innemen in het burgerforum.

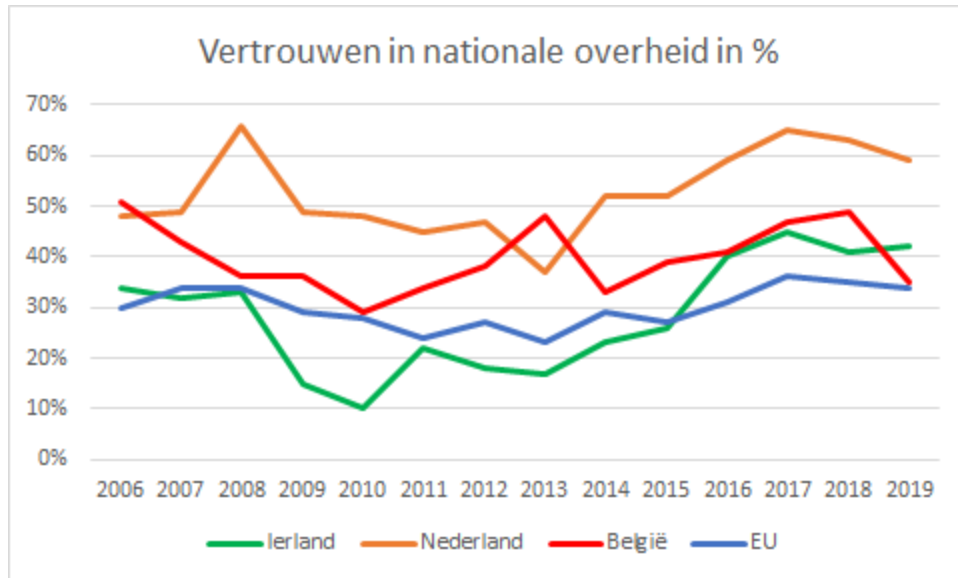
Naast deze kritiekpunten, is het opvallend om te zien dat lang niet alle voorstellen van de Constitutional Convention zijn aangenomen door de Ierse overheid. Zeker omdat er politici onder de participanten zijn kan de vraag ontstaan, net als bij het Nederlands burgerforum, wat het nut is van een instrument als deze als de politiek alsnog de aanbevelingen kan negeren. Zoals Dryzek al beschreef, gebeurt het zelden dat deliberatieve fora zelf beleid mogen maken (Dryzek, 2011, p. 168). Dit blijkt in het Ierse geval ook te kloppen.

Concluderend kan gesteld worden dat het burgerforum in Ierland gedeeltelijk als succes gezien kan worden. Hypothese 1 is gedeeltelijk bevestigd.

Data-onderzoek: vergelijking Ierland - Nederland

Vertrouwen in de overheid

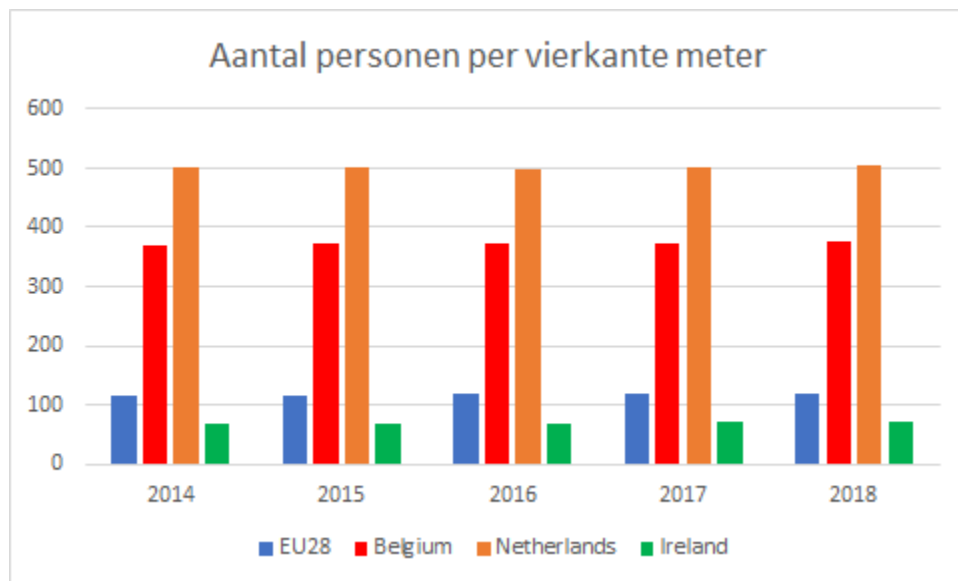
Zoals in figuur 4 te zien is, ligt het vertrouwen van de Nederlandse burger in de overheid een stuk hoger dan het vertrouwen van de Ierse burger in hun overheid in de afgelopen 14 jaar. Er is een statistisch significant verschil tussen de drie landen in het vertrouwen van de burger in de overheid in de afgelopen veertien jaar te zien, na gebruik te hebben gemaakt van een one-way ANOVA ($F(2,39) = 25,58$, $p = 0,000$). Een Tukey post hoc test wijst daarnaast uit dat de verschillen tussen België en Ierland niet significant zijn ($p = 0,05$), terwijl tussen België en Nederland ($p=0,020$) en Ierland en Nederland ($p=0,000$) het vertrouwen in de overheid wél significant verschilt. Hypothese 2 is bij deze verworpen.

Figuur 4. Bron: Eurobarometer. Noot: in 2006 werden er burgers uit 25 EU-landen ondervraagd, van 2007-2012 27, en vanaf 2012 28.

Verschil stad - platteland

Uit data van de Eurostat blijkt dat Nederland en België een hoger niveau in urbanisatie hebben dan Ierland, zie figuur 5.

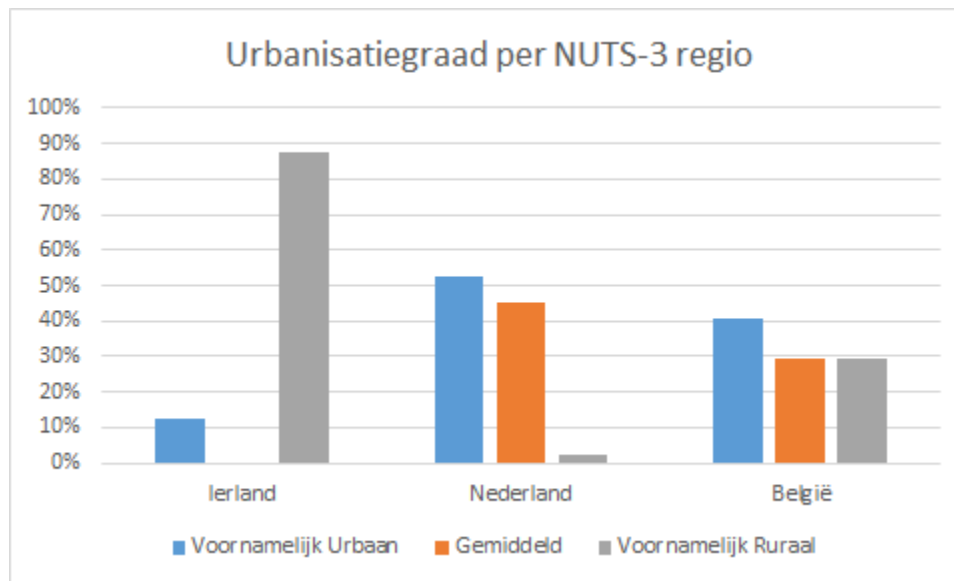

Figuur 5. Bevolkingsdichtheid. Bron: Eurostat.

Na het uitvoeren van een one-way ANOVA kan geconcludeerd worden dat er een statistisch significant verschil bestaat tussen de urbanisatiegraad van de drie landen ($F(2,12) = 64566,68$, $p = 0,000$). Daarnaast

blijkt uit een Tukey post-hoc test dat de verschillen tussen twee van de drie landen (België-Nederland, België-Ierland & Nederland-Ierland) statistisch significant verschillend zijn (elke vergelijking krijgt $p = 0,000$). Op basis van deze uitkomsten kan hypothese 3a verworpen worden.

In figuur 6 staat het percentage van het soort gebied waar er binnen de NUTS-3 regio's sprake van is. Er was een significant verschil tussen het aantal urbane, gemiddelde en rurale regio's in Ierland en Nederland, $X^2(2) = 25,24$, $p = 0,000$. Ook als we België als controle toevoegen, blijft dit verschil significant, $X^2(4) = 27,28$, $p = 0,000$. Zodoende wordt hypothese 3b verworpen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat Nederland significant meer urbane gebieden heeft dan Ierland.

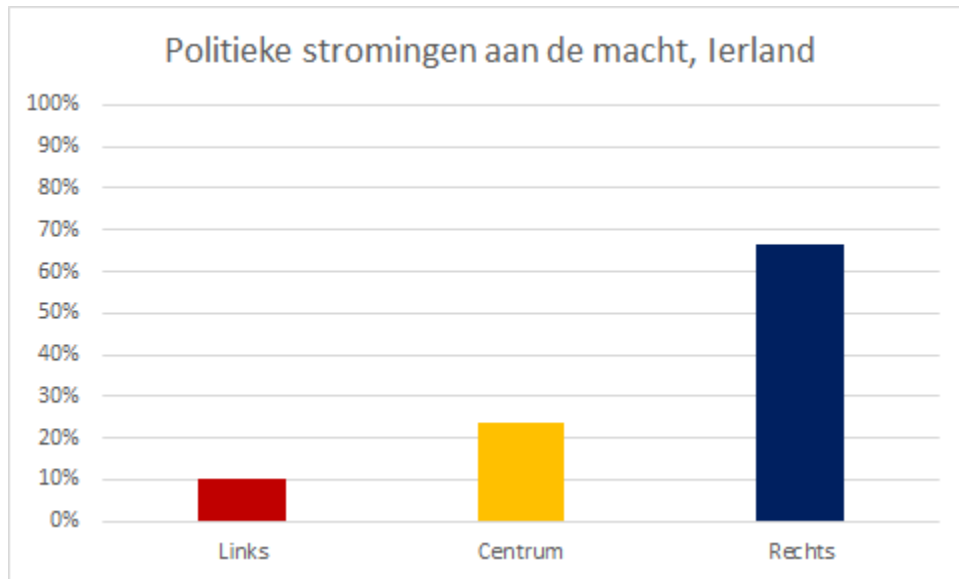

Figuur 6. Urbanisatiegraad per NUTS-3 regio. Bron: Eurostat.

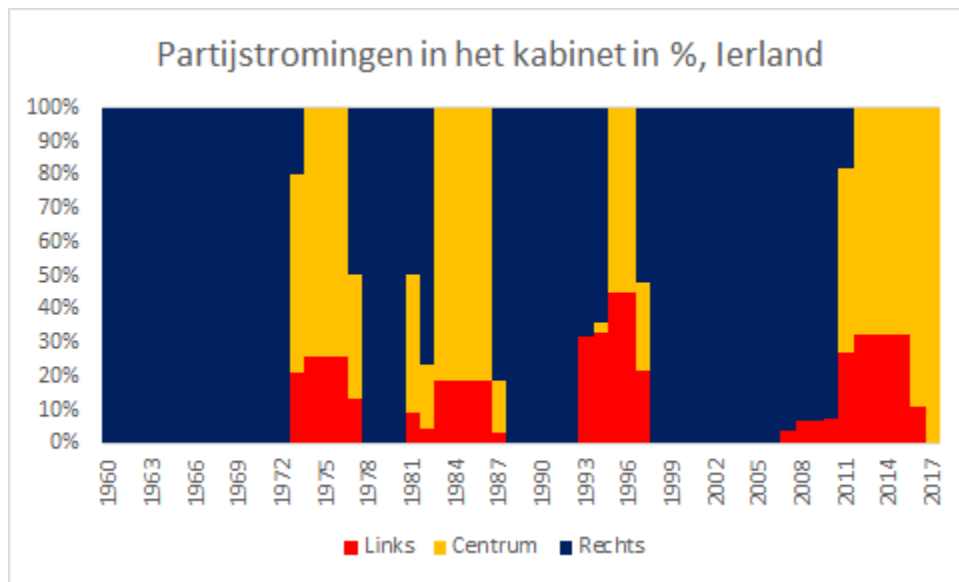
Partijpolitieke verschillen

In onderstaande figuren 7a, 7b, 8a, 8b, 9a en 9b staat de gemiddelde invloed in procenten van 'links', 'centrum' en 'rechts' in Nederland, Ierland en België, en in welke periode deze partijstromingen aan de macht zijn geweest. Per land staan hieronder de resultaten.

Ierland

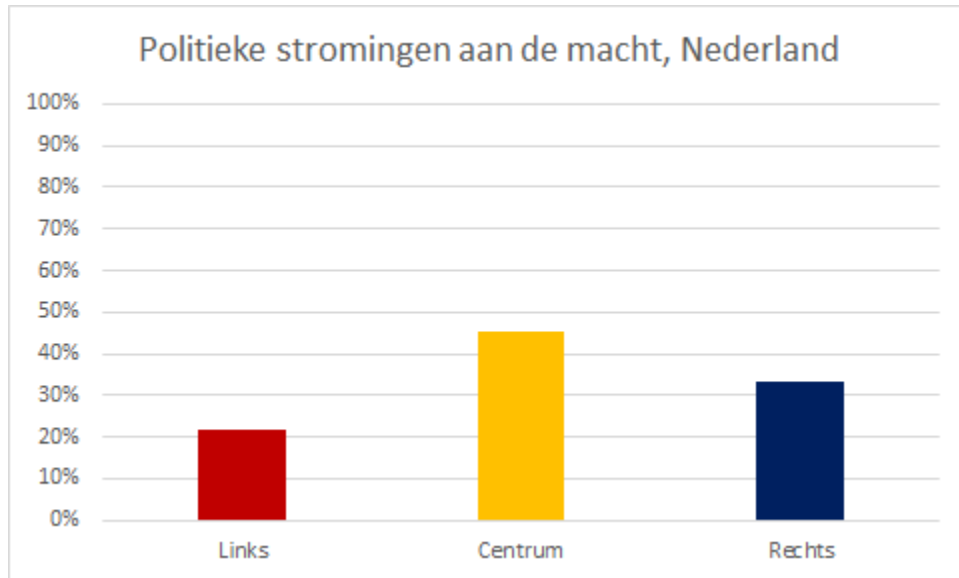
Figuur 7a. Politieke stromingen aan de macht in Ierland, 1960-2017. Bron: CPDS

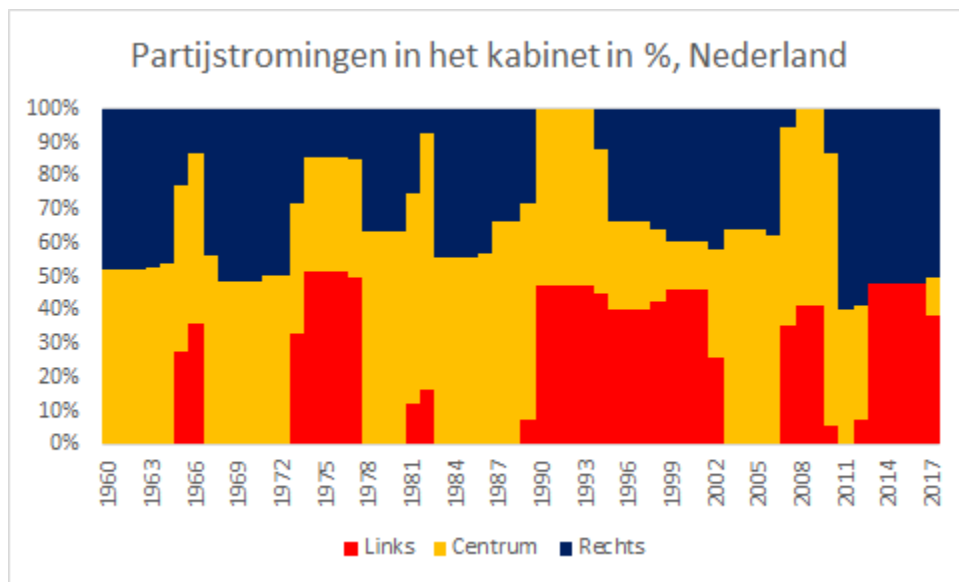
Figuur 7b. Verdeling regerende partijstromingen in Ierland, 1960-2017. Bron: CPDS

Binnen de Ierse politiek vanaf de jaren '60 is een duidelijk beeld te zien. Zo is te zien dat rechtse partijen gemiddeld over deze periode het meest aan de macht zijn geweest. Een one-way ANOVA laat zien dat er significant meer rechtse partijen in het parlement zitten (66,45%) dan linkse (-9,91%) of centrumpartijen (23,64%): ($F(2,171) = 47,24, p = 0,000$).

Nederland

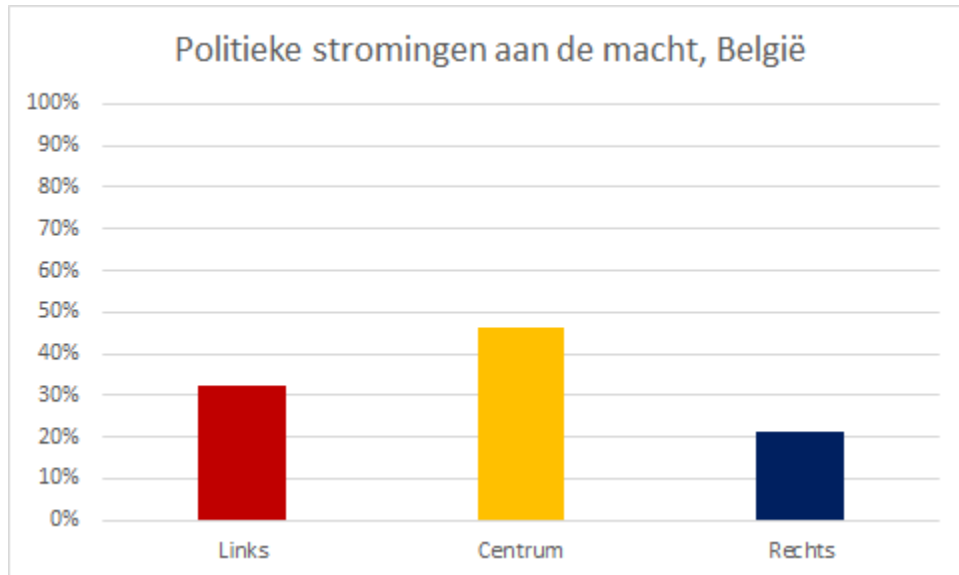
Figuur 8a. Politieke stromingen aan de macht in Nederland, 1960-2017. Bron: CPDS

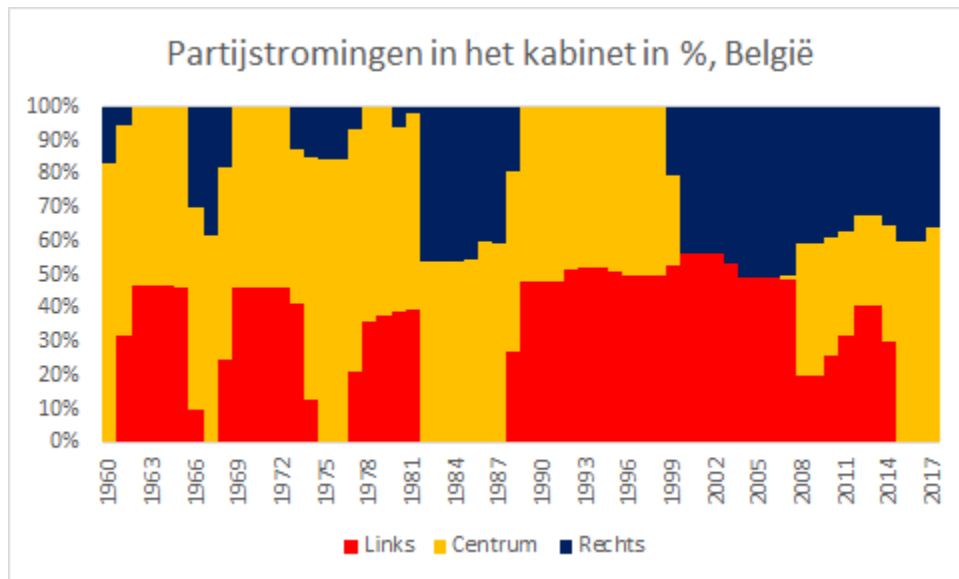
Figuur 8b. Verdeling regerende partijstromingen in Nederland, 1960-2017. Bron: CPDS

Kijkend naar de partijstromingen als het gaat om regeren, zien we in Nederland dat het grootste gedeelte van de tijd centrumpartijen aan de macht waren, 45,17% van de tijd. Dit verschil met links (21,78%) en rechts (33,03%) is significant ($F(2,171) = 20,24, p = 0.000$).

België

Figuur 9a. Politieke stromingen aan de macht in België, 1960-2017. Bron: CPDS

Figuur 9b. Verdeling regerende partijstromingen in België, 1960-2017. Bron: CPDS

Ook voor België geldt dat centumpartijen het grootste gedeelte van de tijd aan de macht zijn geweest, 46,29%. Dit verschilt significant van rechtse (21,29%) en linkse (32,32%) partijen ($F(2,171) = 21,09$, $p = 0,000$).

Verskil in stemmen rurale en urbane gebieden

Ierland

Na analyse van de data blijkt dat Ierse mensen op het platteland significant anders stemmen dan mensen in de stad. Na het uitvoeren van een t-test worden de volgende resultaten behaald. Op het platteland stemmen minder mensen links ($M = 10,12$, $SD = 8,02$) dan in de stad ($M = 13,76$, $SD = 9,88$). Dit verschil is statistisch significant ($t(621) = 4,83$, $p = 0,000$). Mensen in rurale gebieden in Ierland stemmen gemiddeld wel meer op centumpartijen ($M = 29,88$, $SD = 8,95$), dan mensen in de stad ($M = 19,48$, $SD = 7,48$). Ook dit verschil is statistisch significant ($t(208) = -7,61$, $p = 0,000$). Ten slotte stemmen mensen op het platteland meer rechts ($M = 28,32$, $SD = 16,76$), dan mensen in de stad ($M = 23,61$, $SD = 15,22$), en ook dit verschil is significant ($t(299) = -2,213$, $p = 0,028$).

Nederland

Voor de Nederlandse situatie liggen de resultaten anders. Allereerst omdat er geen rurale gebieden bestaan in de NUTS-3⁵ naar NUTS-2 categorisatie, waardoor een vergelijking met Ierland niet getrokken kan worden met het verschil tussen stedelijk en ruraal gebied. Wel kan er vergeleken worden met regio's die als 'gemiddeld' worden bestempeld. Hiervoor geldt dat in gemiddelde gebieden er meer op links wordt gestemd ($M = 13,65$, $SD = 11,85$) dan in stedelijk gebied ($M = 11,50$, $SD = 8,45$). Dit verschil is statistisch niet significant ($t(250) = -1,65$, $p = 0,099$). In gemiddelde gebieden wordt minder op centumpartijen gestemd ($M = 11,02$, $SD = 8,96$) dan in stedelijk gebied ($M = 11,37$, $SD = 9,92$). Ook dit verschil is niet statistisch significant ($t(226) = 0,257$, $p = 0,797$). Tenslotte wordt er op het platteland minder op rechtse partijen gestemd ($M = 9,36$, $SD = 7,88$) dan in stedelijk gebied ($M = 10,98$, $SD = 10,03$). Dit verschil is ook niet statistisch significant ($t(166) = 1,059$, $p = 0,291$).

België

België heeft in tegenstelling tot Ierland en Nederland wel alle drie de regio-classificeringen binnen de landsgrenzen. Zodoende zal er een one-way ANOVA worden uitgevoerd, met een Tukey post-hoc test om onderlinge verschillen te duiden. Hieruit blijkt dat stemmen op linkse partijen tussen de regio's significant verschilt ($F(2,153) = 31,41$, $p = 0,000$). Uit de Tukey post-hoc test blijkt dat het verschil tussen stedelijk

⁵ In Nederland is slechts sprake van één rurale NUTS-3 regio, Zeeuws-Vlaanderen

gebied en andere gebieden significant verschilt ($p = 0,000$, $p = 0,000$). Het verschil tussen gemiddelde regio's en platteland verschilt niet significant ($p = 0,520$). Voor centrumpartijen geldt dat het stemgedrag tussen de regio's significant verschilt ($F(2,147) = 19,54$, $p = 0,000$). Uit de Tukey post-hoc test blijkt dat het verschil tussen stad en de andere twee regio-soorten statistisch significant is ($p = 0,000$ en $p = 0,000$), terwijl het verschil tussen gemiddelde regio's en platteland niet statistisch significant is ($p = 0,249$).

Op het platteland is in de onderzochte periode niet gestemd op rechtse partijen, waardoor in dit geval een t-test volstaat tussen gemiddelde gebieden en stedelijk gebied. Hieruit blijkt dat mensen in stedelijk gebied meer op rechtse partijen stemmen ($M = 15,34$, $SD = 6,10$) dan mensen in gemiddelde gebieden ($M = 0,72$, $SD = 0,18$). Dit verschil is statistisch significant ($t(72) = 3,37$, $p = 0,001$).

Hypothese 5 is als zodanig bevestigd: het verschil tussen stad en platteland verschilt significant.

Analyse onderzoek

Uit het onderzoek naar de praktische uitvoering en deliberatieve componenten bij het Ierse burgerforum, komen de volgende conclusies. Het burgerforum heeft als grootste resultaat het instemmen van de wetgeving over abortus en same-sex marriage, maar heeft nog enkele schoonheidsfoutjes. Zo zijn lang niet alle aanbevelingen vanuit het forum ter stemming gebracht: de overheid mag immers zelf bepalen wat zij doen met de aanbevelingen. Wat dat betreft zijn er weinig verschillen met het Burgerforum Kiesstelsel wat in Nederland is gehouden. Daarnaast is het vreemd te noemen dat het burgerforum in Ierland ook gekozen politici bevat, maar alsnog niet veel doet met de aanbevelingen. Willen onderzoekers en beleidsmakers het burgerforum daadwerkelijk als 'baanbrekend' zien, moeten er in de interne werking (onder participanten) en externe werking (richting het maken van beleid) wel stappen worden gezet, zoals minder overwicht van bepaalde groepen in het forum, en meer mandaat om de aanbevelingen die gegeven worden tot wetgeving om te zetten.

De onderzochte data biedt de volgende conclusies voor het onderzoek. Het vertrouwen van de Ierse burger in de nationale overheid, is significant lager dan het vertrouwen van Nederlandse burgers in hun overheid. Één van de redenen waarom in Ierland het burgerforum als succesvol kan worden bestempeld, is dat het mogelijk werd om lastige kwesties binnen het land te bespreken, en zelfs te verankeren in wetgeving. De Ierse burger heeft relatief weinig vertrouwen in hun overheid, wat het maken van wetgeving aangaande lastige kwesties bemoeilijkte. Vergeleken met Nederland is er geen sprake van een gelijk niveau in het vertrouwen van de overheid door de burgers: Nederlandse burgers hebben significant meer vertrouwen in hun overheid. Sterker nog, Nederland heeft binnen de Europese Unie een van de

hoogste cijfers als het gaat over vertrouwen van burgers in hun overheid, zie figuur 4. Het burgerforum als middel om ondanks het lage vertrouwen in de overheid lastige kwesties bespreekbaar te maken en consensus hierover te bereiken, gaat voor Nederland in die zin niet op.

De politieke situatie in Ierland is meer eenzijdig dan in Nederland, wat te zien is in figuren 7a en 7b. Rechtse partijen zijn in de gemeten periode meer dan 50% van de tijd (66,45%) aan de macht geweest, en vaak als enige partij. In Nederland is de spreiding tussen partijstromingen die aan de macht zijn diverser, maar wel significant verschillend. Daarnaast is het goed om te vermelden dat in Ierland er vaak slechts één partij aan de macht is, terwijl dit in Nederland niet is voorgekomen.

De scheiding tussen stad en platteland is sterk aanwezig in Ierland: het grootste gedeelte van het land wordt als ruraal gekenmerkt, op het stedelijk gebied van Dublin na. Het onderzoek heeft - onder voorbehoud - uitgewezen dat op het platteland significant anders wordt gestemd dan in de stad. Dit in combinatie met het lage vertrouwen in de overheid, zorgt ervoor dat de politieke situatie in Ierland sterker gepolariseerd is dan in Nederland. In Nederland is er bijna geen sprake van plattelandsomgevingen, en in de gemiddelde gebieden valt geen significant verschil te meten als het gaat om stemgedrag dan in urbane gebieden. Het verklaart waarom gevoelige onderwerpen moeilijk zijn om te behandelen binnen de Ierse overheid, omdat de verschillen tussen platteland en stad zo groot zijn. Tel daar bij de meer conservatieve katholieke houding van het platteland, tegenover het liberale en seculiere denken in de stad erbij op, en de conclusie volgt dat Ierland sterker gepolariseerd is. Hierdoor kunnen middelen als een burgerforum in Ierland helpen bij deze lastige materie, zoals te zien valt bij abortuswetgeving.

De controlevariabele laat zien dat bovenstaande conclusies niet op zichzelf staan. Het verschil in stemgedrag tussen stad en platteland blijkt ook in België significant te verschillen. Daarnaast is het vertrouwen in de overheid lager dan in Nederland. Wel komt het patroon met regeringspartijen redelijk overeen met de Nederlandse situatie, waar de grootste partijstroming significant vaker in de regering heeft gezeten.

Conclusie en aanbevelingen

Het burgerforum zoals in Ierland ingevoerd en gehouden werkt relatief goed binnen de Ierse politieke situatie. Eerder besproken onderwerpen als abortus en same-sex marriage zijn na jaren van moeite verankerd in wetgeving, met de grootste meerderheden ooit binnen een Iers referendum. Dat neemt niet

weg dat er gebreken zijn aan de uitvoering van het forum. Met name op het gebied van machtsverhoudingen, de selectie van kandidaten en uiteindelijke besluitvorming valt er nog veel te winnen. Om dit te verbeteren zijn er aanpassingen nodig in het systeem, en zal het forum meer mandaat nodig hebben om aanbevelingen tot referenda te verwerken. De vraag die dit oproept is wel: voelen mensen zich gerepresenteerd door het burgerforum? Verder onderzoek zou moeten uitwijzen of hier sprake van is.

Voor de Nederlandse situatie geldt dat deze verschilt van de Ierse. Daar waar de roep tot verandering van de huidige representatieve democratie een veelgehoorde is, verschilt Nederland van Ierland. Waar Ierland een sterke scheiding tussen stad en platteland kent, kent Nederland dit niet. Dit betekent dat lastige kwesties in de samenleving eenvoudiger aangepakt kunnen worden. Daarnaast is het vertrouwen van de burger in de nationale overheid veel hoger in Nederland dan in Ierland. De behoefte voor een burgerforum is daardoor minder groot: de Nederlandse burger is immers relatief tevreden met de manier van wetgeven door de overheid. De redenen die voor Ierland hebben geleid tot het burgerforum, zijn in Nederland zodoende minder relevant.

Wel is het interessant om het burgerforum mee te nemen in verdere manieren om de democratie van deliberatie te voorzien. Op gemeentelijk niveau gebeurt dit al in Nederland, en wellicht is dat de plaats waar het burgerforum meer tot zijn recht komt: mensen zijn namelijk bekend met de problematiek die zich in de eigen omgeving voordoet. Dit zou het bezwaar van politiek geladen informatievoorziening door experts deels weg kunnen nemen, een van de kritiekpunten op het burgerforum in Ierland.

Het burgerforum is een experiment wat gedeeltelijk haar waarde bewijst, voornamelijk in gepolariseerde landen als Ierland. Echter zal verder onderzoek moeten uitwijzen of het instrument op de lange termijn dé oplossing voor de tanende democratie is. Het is op dit moment nog niet het ‘wondermiddel voor de democratie’. Om met de woorden van Eoin Carolan af te sluiten: *“It remains, like any other form of collective decision-making, a process with an innate susceptibility to specific and systemic frailties and bias. Its symbolic power should not obscure the essentiality of careful procedural scrutiny and design”*(Carolan, 2015, p. 748).

Literatuurlijst

Akkerman, T. (2004). Democratisering in perspectief. De deliberatieve democratie, in: Engelen, E.R. (Eds) *De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Altman, D. (2010). *Direct Democracy Worldwide*. New York: Cambridge University Press.

Bächtiger, A., Dryzek, J.S., Mansbridge, J. & Warren, M.E. (2018). *The Oxford Handbook of Deliberative Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Buckley, F. & McGing, C. (2011). Women and the Election, in: M. Gallagher & M. Marsh (Eds) *How Ireland Voted 2011: The Full Story of Ireland's Earthquake Election*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Cahillane, L. (2020). Ireland as a Learning Experience for the Scottish Citizens' Assembly. *Edinburgh Law Review*, 24(1), 95-103.

Caldwell, L. (16 januari 2019). *I took part in a citizens' assembly - it could help the Brexit deadlock*. Geraadpleegd van: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jan/16/citizens-assembly-ireland-abortion-referendum>.

Caluwaerts, D., Jacquet, V. & Reuchamps, M. (2016). Deliberative Democracy and the So What Question: The Effects of Belgium's G1000. *APSA Annual Meeting*, 1-22.

Carolan, E. (2014). Ireland's Constitutional Convention: Behind the hype about citizen-led constitutional change. *International Journal of Constitutional Law*, 13(3), 733-748.

Climate Assembly UK.. (z.d.). *Home*. Geraadpleegd van: <https://www.climateassembly.uk/>.

Convention on the Constitution (2014). *Ninth Report of the Convention on the Constitution Conclusions and final recommendations*. Geraadpleegd van:

<http://www.constitutionalconvention.ie/AttachmentDownload.ashx?mid=55f2ba29-aab8-e311-a7ce-005056a32ee4>.

CPDS Data. (z.d.) *Home*. Geraadpleegd van: <https://www.cpbs-data.org/>.

Dahl, R.A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.

Dryzek, J.S. (2011). *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance*. New York: Oxford University Press.

Europees Parlement. (2014). *Burgerforum in Portugal: jongeren vragen om zware stem in besluitvorming*. Geraadpleegd van: <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+IM-PRESS+20070703STO08735+0+DOC+PDF+V0//NL&language=NL>.

Eurostat. (z.d.). *Archive: Urban-rural typology*. Geraadpleegd van: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Urban-rural_typology.

Farell, D.M. (2013). The 2013 Irish Constitutional Convention: A bold step or a damp squib?, in: J. O'Dowd & G. Ferrari (Eds). *Comparative Reflections on 75 Years of the Irish Constitution*. Dublin: Clarus Press.

Farell, D.M., O'Malley, E. & Suiter, J. (2013). Deliberative Democracy in Action Irish-style: The 2011 *We the Citizens* Pilot Citizens' Assembly. *Irish Political Studies*, 28(1), 99-113.

Farell, D.M., Suiter, J. & Harris, C. (2018). Systematizing' constitutional deliberation: the 2016–18 citizens' assembly in Ireland. *Irish Political Studies*, 34(1), 113-123.

Field, L. (2018). The abortion referendum of 2018 and a timeline of abortion politics in Ireland to date. *Irish Political Studies*, 33(4), 608-628.

Flinders, M., Ghose, K., Jennings, W., Molloy, E., Prosser, B., Renwick, A., Smith, G. & Spada, P. (2016). *Democracy Matters. Lessons from the 2015 Citizens' Assemblies on English Devolution*. Sheffield: University of Sheffield.

G1000a. (z.d.). *Over ons*. Geraadpleegd van: <https://g1000.nu/>.

G1000b. (z.d.). *Idea of the G1000*. Geraadpleegd van: <http://www.g1000.org/en/introduction.php>.

Gregory, I.N., Cunningham, N.A., Lloyd, C.D., Shuttleworth, I.G. & Ell, P.S. (2013). *Troubled Geographies. A Spatial History of Religion and Society in Ireland*. Bloomington: Indiana University Press.

Gutmann, A. & Thompson, D. (1996). *Democracy and Disagreement*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Heuvelhof, E. ten & Twist, M. van. (2007). Hoe de 'Wisdom of Crowds' kan doorwerken in Den Haag. Het Burgerforum Kiesstelsel als 'critical case'. *Bestuurswetenschappen*, 61(5), 10-25.

Kissane, B. The illusion of state neutrality in a secularising Ireland. *West European Politics*, 26(1), 73-94.

Knutsen, O. (2018). *Social Structure, Value Orientations and Party Choice in Western Europe*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Laver, M.J. (1992). Coalition and Party Policy in Ireland, in: M.J. Laver & I. Budge (Eds) *Party Policy and Government Coalitions*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Lipset, S.M. & Rokkan, S. *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.

Mercurio, B. (2003). Abortion in Ireland: An Analysis of the Legal Transformation Resulting from Membership in the European Union. *Tulane Journal of International and Comparative Law*, 11, 141-180.

Minkenberg, M. (2002). Religion and Public Policy. Institutional, Cultural and Political Impact on the Shaping of Abortion Policies in Western Democracies. *Comparative Political Studies*, 35(2), 221-247.

Norwegian Centre for Research Data. (z.d.). *European Election Database*. Geraadpleegd van: https://nsd.no/european_election_database/.

Ober, J. (1989). *Mass and Elite in Democratic Athens: Rhetoric, Ideology, and the Power of the People*. Princeton: Princeton University Press.

O'Sullivan, S., Healy, A.E. & Breen, M.J. (2014). Political Legitimacy in Ireland During Economic Crisis: Insights from the European Social Survey. *Irish Political Studies*, 29(4), 547-572.

Otjes, S. (2017). What's Left of the Left-Right Dimension? Why the Economic Policy Positions of Europeans Do Not Fit the Left-Right Dimension. *Social Indicators Research*, 136, 645-662.

Parlement.com. (z.d.). *Burgerforum kiesstelsel*. Geraadpleegd van: https://www.parlement.com/id/vhnnmt7ltkw7/burgerforum_kiesstelsel

Parlement.com. (z.d.). *Grondwetscommissies*. Geraadpleegd van: <https://www.parlement.com/id/vi6tas7grfs7/grondwetscommissies>.

Peters, G., Pierre, J. & Stoker, G. (2010). The relevance of political science, in: D. Marsh & G. Stoker (Eds) *Theory and Methods in Political Science*, 3rd ed. Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Roth F., Nowak-Lehmann, F. D. & Otter T. (2011). Has the financial crisis shattered citizens' trust in national and European governmental institutions? Evidence from the EU member states. *CEPS working document no.343*, 1-25.

Sheahan, F. (16 februari 2013). *Concern as couple and set of neighbours are 'randomly selected' for constitutional body*. Geraadpleegd via: <https://www.independent.ie/irish-news/concern-as-couple-and-set-of-neighbours-are-randomly-selected-for-constitutional-body-29074928.html>.

Sinnott, R., Walsh, B.M. & Whelan, B.J. (1995). Conservatives, Liberals and Pragmatists: Disaggregating the Results of the Irish Abortion Referendums of 1992. *The Economic and Social Review*, 26(2), 207-219.

SMRE. (z.d.). *Religious Affiliation*. Geraadpleegd van: https://www.smre-data.ch/en/data_exploring/religious_affiliation#

Staatscommissie Parlementair Stelsel Commissie-Remkes. (2018). *Lage Drempels, Hoge Dijken*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Suiter, J. (2018, 10 september). *Lessons from Ireland's recent referendums: how deliberation helps inform voters*. Geraadpleegd van: <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/irish-referendums-deliberative-assemblies/>.

Suiter, J. & Farrell, D. (2011). The parties' manifestos, in: M. Gallagher & M. Marsh (Eds) *How Ireland Voted 2011: The Full Story of Ireland's Earthquake Election*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Suiter, J., Farrell, D. & O'Malley, E. (2016). When do deliberative citizens change their opinions? Evidence from the Irish Citizens' Assembly. *International Political Science Review*, 37(2) 198–212.

Surowiecki, J. (2005). *The Wisdom of Crowds*. New York: Anchor Books.

Vermaas, P. (18 november 2019). *Frankrijk experiment met burgerdebat over klimaatplan*. Geraadpleegd van: <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/11/18/klein-frankrijk-beslist-over-klimaat-a3980670>.

Weinstein, J.A. (1993). An Irish solution to an Irish problem: Ireland's struggle with abortion law. *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 10(1), 165-200.

We the Citizens. (z.d.). *Home*. Geraadpleegd van: <http://www.wethecitizens.ie/>

Bijlage 1: Appendix

Hypothese 2.

Dataset: Standard Eurobarometer. Tweede halfjaaronderzoek van 2006 – 2019.

Specifieke sets: 66, 68, 70, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 90 en 92.

Geraadpleegd via: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>.

Data in percentage verzameld per land op de vraag: In hoeverre heb je vertrouwen in de nationale overheid?

Hypothese 3a.

Dataset: Eurostat Population Density.

Geraadpleegd via: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/product?code=tps00003>.

Hypothese 3b.

Dataset: Eurostat NUTS-3 Region Urban-Rural

Geraadpleegd via: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Urban-rural_typology.

Overzicht regio's per land verdeeld in Urban (PU), Gemiddeld (IN) en Ruraal (PR).

Ierland

IE011	Border	PR
IE012	Midland	PR
IE013	West	PR
IE021	Dublin	PU
IE022	Mid-East	PR
IE023	Mid-West	PR
IE024	South-East (IRL)	PR
IE025	South-West (IRL)	PR

Nederland

NL111	Oost-Groningen	IN
NL112	Delfzijl en omgeving	IN
NL113	Overig Groningen	IN
NL121	Noord-Friesland	IN
NL122	Zuidwest-Friesland	IN
NL123	Zuidoost-Friesland	IN
NL131	Noord-Drenthe	IN
NL132	Zuidoost-Drenthe	IN
NL133	Zuidwest-Drenthe	IN
NL211	Noord-Overijssel	IN
NL212	Zuidwest-Overijssel	IN
NL213	Twente	PU
NL221	Veluwe	PU
NL224	Zuidwest-Gelderland	IN
NL225	Achterhoek	IN
NL226	Arnhem/Nijmegen	PU
NL230	Flevoland	PU
NL310	Utrecht	PU
NL321	Kop van Noord-Holland	IN
NL322	Alkmaar en omgeving	PU
NL323	IJmond	PU
NL324	Agglomeratie Haarlem	PU
NL325	Zaanstreek	PU
NL326	Groot-Amsterdam	PU
NL327	Het Gooi en Vechtstreek	PU
NL331	Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	PU
NL332	Agglomeratie 's-Gravenhage	PU
NL333	Delft en Westland	PU
NL334	Oost-Zuid-Holland	PU
NL335	Groot-Rijnmond	PU
NL336	Zuidoost-Zuid-Holland	PU
NL341	Zeeuwsch-Vlaanderen	PR
NL342	Overig Zeeland	IN
NL411	West-Noord-Brabant	PU
NL412	Midden-Noord-Brabant	PU
NL413	Noordoost-Noord-Brabant	IN
NL414	Zuidoost-Noord-Brabant	PU
NL421	Noord-Limburg	IN
NL422	Midden-Limburg	IN
NL423	Zuid-Limburg	PU

België

BE100	Arr. de Bruxelles-Capitale / Arr. van Brussel-Hoofdstad	PU
BE211	Arr. Antwerpen	PU
BE212	Arr. Mechelen	PU
BE213	Arr. Turnhout	IN
BE221	Arr. Hasselt	PU
BE222	Arr. Maaseik	IN
BE223	Arr. Tongeren	IN
BE231	Arr. Aalst	PU
BE232	Arr. Dendermonde	PU
BE233	Arr. Eeklo	IN
BE234	Arr. Gent	PU
BE235	Arr. Oudenaarde	IN
BE236	Arr. Sint-Niklaas	PU
BE241	Arr. Halle-Vilvoorde	PU
BE242	Arr. Leuven	PU
BE251	Arr. Brugge	PU
BE252	Arr. Diksmuide	PR
BE253	Arr. Ieper	PR
BE254	Arr. Kortrijk	PU
BE255	Arr. Oostende	PU
BE256	Arr. Roeselare	PU
BE257	Arr. Tielt	IN
BE258	Arr. Veurne	IN
BE310	Arr. Nivelles	IN
BE321	Arr. Ath	PR
BE322	Arr. Charleroi	PU
BE323	Arr. Mons	PU
BE324	Arr. Mouscron	PU
BE325	Arr. Soignies	IN
BE326	Arr. Thuin	IN
BE327	Arr. Tournai	IN
BE331	Arr. Huy	PR
BE332	Arr. Liège	PU
BE334	Arr. Waremme	PR
BE335	Arr. Verviers - communes francophones	IN
BE336	Bezirk Verviers - Deutschsprachige Gemeinschaft	PR
BE341	Arr. Arlon	PR
BE342	Arr. Bastogne	PR
BE343	Arr. Marche-en-Famenne	PR
BE344	Arr. Neufchâteau	PR
BE345	Arr. Virton	PR
BE351	Arr. Dinant	PR
BE352	Arr. Namur	IN
BE353	Arr. Philippeville	PR

Hypothese 4

Dataset: CPDS Data

Geraadpleegd via: <https://www.cpds-data.org/index.php/data>

Partijstromingen aan de macht per land van 1960-2017.

Partijclassificatie per land:

Ierland	
Links	Labour Party (LAB) Democratic Left (DL) Green Party (GP)
Centrum	Republican Party (Clann na Poblachta, CNP) Fine Gael (FG)
Rechts	Party of the Land (Clann na Talmhan, CNT) Progressive Democrats (PD) Fianna Fail (Republican Party, FF)

Nederland	
Links	Labour Party (Partij van der Arbeid, PvdA) Political Party of the Radicals (PPR)
Centrum	Catholic People's Party (KVP) Christian Democratic Appeal (Christen Demokratisch Appel, CDA) Democratic Socialists' 70 (DS'70) Democrats' 66 (Democraten '66, D'66) Christian Union (Christen Unie, CU)
Rechts	Liberal Party/People's Party for Freedom and Democracy (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, VVD) Christian Historical Union (CHU) Anti Revolutionary Party (ARP) List Pim Fortuyn (LPF)

België	
Links	<p>Socialist Party Different (Socialistische Partij Anders, SP.a/SPIRIT) (until 2001: Flemish Socialist Party, in 2003 and 2007: electoral coalition with SPIRIT)</p> <p>Francophone Socialist Party (Parti Socialiste, PS)</p> <p>AGALEV (Greens, francophone)</p> <p>ECOLO (Greens, flemish)</p>
Centrum	<p>Christian Democrat & Flemish (Christen-democratisch & Vlaams, CD & V) (until 2001: Christian People's Party (CVP))</p> <p>Democrat Humanist Centre (Centre Démocrate Humaniste, CDH) (until 2002: Christian Social Party (PSC))</p> <p>Francophone Democratic Front (FDF)</p> <p>New Flemish Alliance (Nieuw-Vlaamse Alliantie, N-VA) (former: Flemish/People's Union (VU))</p> <p>Democratic Union (DU)</p> <p>Wallon Rally (RW)</p>
Rechts	<p>Liberal Party (LP)</p> <p>Open Flemish Liberals & Democrats (Vlaamse Liberalen en Democraten, Open VLD) (former: Party of Liberty and Progress (PVV))</p> <p>Reformist Movement (Mouvement Réformateur, MR) (former: Francophone Liberal Reform Party (PRL))</p> <p>Movement of Citizens for Change (Mouvement des citoyens pour le changement, MCC)</p>

Hypothese 5.

Dataset: European Election Database, Eurostat

Geraadpleegd van: https://nsd.no/european_election_database/; https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Urban-rural_typology.

Gekeken wordt naar het stemgedrag per regio. De data van de European Election Database is enkel van NUTS-2 Regio's, behalve bij Ierland. Dit land is zodoende sterker te meten. In onderstaande tabel staat de omzetting van NUTS-3 regio's naar NUTS-2 Regio's, zodat vergelijken mogelijk wordt.

Overzicht regio's per land verdeeld in Urban (PU), Gemiddeld (IN) en Ruraal (PR).

Nederland

NL111	Oost-Groningen	IN	Groningen	IN
NL112	Delfzijl en omgeving	IN		
NL113	Overig Groningen	IN		
NL121	Noord-Friesland	IN	Friesland	IN
NL122	Zuidwest-Friesland	IN		
NL123	Zuidoost-Friesland	IN		
NL131	Noord-Drenthe	IN	Drenthe	IN
NL132	Zuidoost-Drenthe	IN		
NL133	Zuidwest-Drenthe	IN		
NL211	Noord-Overijssel	IN	Overijssel	PU
NL212	Zuidwest-Overijssel	IN		
NL213	Twente	PU		
NL221	Veluwe	PU	Gelderland	PU
NL224	Zuidwest-Gelderland	IN		
NL225	Achterhoek	IN		
NL226	Arnhem/Nijmegen	PU		
NL230	Flevoland	PU	Flevoland	PU
NL310	Utrecht	PU	Utrecht	PU
NL321	Kop van Noord-Holland	IN	Noord-Holland	PU
NL322	Alkmaar en omgeving	PU		
NL323	IJmond	PU		
NL324	Agglomeratie Haarlem	PU		
NL325	Zaanstreek	PU		
NL326	Groot-Amsterdam	PU		
NL327	Het Gooi en Vechtstreek	PU		
NL331	Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	PU	Zuid-Holland	PU
NL332	Agglomeratie 's-Gravenhage	PU		
NL333	Delft en Westland	PU		
NL334	Oost-Zuid-Holland	PU		

NL335	Groot-Rijnmond	PU		
NL336	Zuidoost-Zuid-Holland	PU		
NL341	Zeeuwsch-Vlaanderen	PR	Zeeland	IN
NL342	Overig Zeeland	IN		
NL411	West-Noord-Brabant	PU	Noord-Brabant	PU
NL412	Midden-Noord-Brabant	PU		
NL413	Noordoost-Noord-Brabant	IN		
NL414	Zuidoost-Noord-Brabant	PU		
NL421	Noord-Limburg	IN	Limburg	PU
NL422	Midden-Limburg	IN		
NL423	Zuid-Limburg	PU		

België

BE100	Arr. de Bruxelles-Capitale / Arr. van Brussel-Hoofdstad	PU	Brussel	PU
BE211	Arr. Antwerpen	PU	Antwerpen	PU
BE212	Arr. Mechelen	PU		
BE213	Arr. Turnhout	IN		
BE221	Arr. Hasselt	PU	Limburg	PU
BE222	Arr. Maaseik	IN		
BE223	Arr. Tongeren	IN		
BE231	Arr. Aalst	PU	Oost-Vlaanderen	PU
BE232	Arr. Dendermonde	PU		
BE233	Arr. Eeklo	IN		
BE234	Arr. Gent	PU		
BE235	Arr. Oudenaarde	IN		
BE236	Arr. Sint-Niklaas	PU		
BE241	Arr. Halle-Vilvoorde	PU	Vlaams Brabant	PU
BE242	Arr. Leuven	PU		
BE251	Arr. Brugge	PU	West-Vlaanderen	PU
BE252	Arr. Diksmuide	PR		
BE253	Arr. Ieper	PR		
BE254	Arr. Kortrijk	PU		
BE255	Arr. Oostende	PU		
BE256	Arr. Roeselare	PU		
BE257	Arr. Tielt	IN		
BE258	Arr. Veurne	IN		
BE310	Arr. Nivelles	IN	Waals Brabant	IN
BE321	Arr. Ath	PR	Hainaut	IN
BE322	Arr. Charleroi	PU		
BE323	Arr. Mons	PU		
BE324	Arr. Mouscron	PU		

BE325	Arr. Soignies	IN		
BE326	Arr. Thuin	IN		
BE327	Arr. Tournai	IN		
BE331	Arr. Huy	PR	Luik	IN
BE332	Arr. Liège	PU		
BE334	Arr. Waremme	PR		
BE335	Arr. Verviers - communes francophones	IN		
BE336	Bezirk Verviers - Deutschsprachige Gemeinschaft	PR		
BE341	Arr. Arlon	PR		
BE342	Arr. Bastogne	PR		
BE343	Arr. Marche-en-Famenne	PR		
BE344	Arr. Neufchâteau	PR		
BE345	Arr. Virton	PR		
BE351	Arr. Dinant	PR	Namur	PR
BE352	Arr. Namur	IN		
BE353	Arr. Philippeville	PR		

Er is voor twijfelachtige gebieden, zoals bijvoorbeeld Limburg (NL) gekeken naar de voorwaarden voor dichtheid van de bevolking. De scheiding tussen ruraal en urbaan ligt volgens Eurostat op 500 mensen per vierkante kilometer, en zodoende zijn deze kaders gemaakt, zie ook

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Urban-rural_typology.